

Inlaga från biodlingsbranschen i Sverige till regeringens Livsmedelsstrategi 2016-2030, Sveriges Biodlares Riksförbund, Biodlingsföretagarna samt Honungsringen

Stockholm september

2015

Bakgrund

Svensk biodlings intensitet och omfattning har varierat under åren. Idag finns två organisationer, Sveriges Biodlares Riksförbund (SBR) med ca 11 400 medlemmar samt Biodlingsföretagarna (BF) med ca 430 medlemmar, som organiserar biodlare. Dessa två organisationer utgör tillsammans den samlade biodlingsbranschen i Sverige. Den senare organiserar yrkesbiodlarkåren. Många biodlare är dock medlemmar i båda organisationerna. Den senaste tidens tillströmning av nya biodlare medför att ett okänt antal biodlare inte är medlemmar i någon organisation.

Utöver detta finns en kvalitetssäkringsorganisation för honung. Honungsringen är en ekonomisk förening som har som ändamål att främja honungsproducenternas intresse genom att tillhandahålla tjänster avseende kontroll av produkter och produktion inom varuområdet honung.

Förutsättningarna för biodlingen har förändrats radikalt under de senaste 30 åren. Det vanligaste och största hotet är varroa-kvalstret, som kom till Sverige 1987. Numera är det spritt över hela världen, utom i Australien, på Åland, vissa skärgårdsöar och Island.

Jordbrukets strukturrationalisering med inriktning mot större odlingsarealer av icke biattraktiva växter har ökat, en ökad användning av olika växtskyddspreparat/bekämpningsmedel samt förändrade skördetider för vall. Det senare innebär att vallodlingen skördas flera gånger under en och samma säsong utan att blomma. Vägrenar, dikeskanter och skogsbyn rensas från ”icke önskvärda” växter, exempelvis säl (Salix) som utgör en tidig och viktig bifoderväxt.

Sammanfattningsvis kan man säga att de yttre förutsättningarna från andra produktionsgrenar inom den gröna sektorn/livsmedelssektorn och samhället har påverkat svensk biodling negativt och ökat belastningen på honungsbin såväl som på vilda pollinatörer.

Till detta kommer en ökad rörlighet i form av handel med bin och andra produkter till biodlingen som genererar spridning av nya hot i form av exempelvis antibiotikarester i vax, tropilelapskvalster, trakévalster, lilla kupskalbaggen samt den asiatiska bålgetingen.

Historiskt och även i modern tid är den enda intäkten för den svenska biodlaren, stor som liten, i princip honungsförsäljningen. Vax utgör en mindre del och pollen är inte en stor konsumentprodukt i Sverige. Sverige producerar ca 3 000 ton honung men konsumtionen är ca 6 000 ton årligen. Värdet av den konsumerade honungen är minst 600 miljoner kronor.

Pollinerings tjänster förekommer främst bland de större biodlarna, men långt ifrån den omfattning och inkomster som är fallet i vissa andra länder, såsom USA, Tyskland och Australien.

Aktuell situation

De ekosystemtjänster som diskuteras i samband med biodling är främst pollineringen av odlade och vilda växter. Mycket olika värden figurerar i debatten, genom olika beräkningsmetoder.

Den ena som Jordbruksverket (SJV) använder ger att pollinerings tjänsterna är värda ca 500 miljoner kronor. Beräkningen omfattar endast EU-registrerade odlingsgrödor med primärproducentens prisnivå, dvs exklusive privata trädgårdar (ca 300 000 hektar) och vilda bär.

En annan beräkningsmetod värderar att bina bidrar till pollineringen av en tredjedel (1/3) av vår mat, varmed värdet blir cirka 70 miljarder kronor årligen (omsättningen i livsmedelssektorn är ca 221 miljarder kronor).

I den senare metoden räknas också den del in av pollineringsarbetet i naturen som gör det möjligt för andra produktionsgrenar inom de gröna näringarna att bedriva sin verksamhet t ex kunna skörda foder. Detta gäller alla näringar, oavsett om det är kött-, mjölk- eller energiproduktion.

Andra pollinatörer, som humlor, solitärbin, fjärilar och skalbaggar, får ses som ansvariga för övrig pollinering, motsvarande resterande del av livsmedelsproduktionen.

Pollinerings tjänster för andra odlingar såsom frö- och oljeväxter samt bär- och fruktodlingar, finansierar idag inte biodlingen men kan utgöra kompletterande inkomstkälla för biodlingsbranschen. En viktig förutsättning är då att odlarna minimerar användningen av kemiska bekämpningsmedel som utgör en fara för honungsbin och andra pollinatörer.

Den aktuella process som pågår just nu är ”striden” om neonicotinoider. Efter ett moratorium i EU ska man besluta om ett fortsatt förbud i november/december 2015. SBR och BF har under tre år deltagit i ett stort fältförsök under SJVs ledning med finansiering från MSB, för att se effekterna på honungsbin, solitärbin och humlor. Det tydligaste resultatet är att 85% av solitärbin och i viss utsträckning humlor inte reproducerade sig från de fält där utsädet betats med neonicotinoider. Effekten på honungsbin fanns men kunde inte med detta försöks uppläggning evalueras i siffror. Neonicotinoider återfanns i såväl nektar som pollen i bisamhällena. Även innan försöket startade kunde neonicotinoider detekteras i växter invid försöksfälten efter användning 7 år tidigare.

Biodlingsnäringens villkor

Ingen vet exakt hur många bisamhällen som finns idag i Sverige. Jordbruksverkets uppgifter

till EU uppger ca 150 000 samhällen. Vi saknar ett centralt register över biodlarna, det finns ett okänt antal icke organiserade biodlare och därmed icke registrerade bigårdar.

Handeln med falsk honung ökar runt om i världen. Särskilt honung från Kina har ifrågasatts, inte minst i USA. Den svenska importen utgörs bl a av honung från Kina, Spanien och Sydamerika. Sverige kan fördubbla produktionen av honung för att uppnå högre självförsörjningsgrad. Fördelen med att öka honungsproduktionen i Sverige är att pollineringen samtidigt skulle öka i motsvarande grad, vilket skulle vara gynnsamt för den biologiska mångfalden. Ett överslag i presumtiva arbetstillfällen ger att ytterligare 150 000 samhällen (fördubblad produktion), 150 samhällen per biodlare ger 1 000 nya biodlingsföretagare. 150 samhällen per odlare är en nivå som diskuteras inom EU idag för utformningen av framtida stöd.

Import av biodlingsmaterial, drottningar, paketbin, vax och honung förekommer tämligen allmänt. Inom Livsmedelsverket och Tullverket nomenklatur för honung och vax, finns olika produkter, såsom äkta honung och artificiell (konstgjord) honung, vax för biodling och vax för andra ändamål, som ljusstillverkning och impregnering av kläder, etc.

Beteckningen honung skyddas av EU's honungsdirektiv och kan endast produceras av honungsbiet, *Apis Mellifera*.

Livsmedelsverket har ett stort ansvar i kontrollen av honung som importeras. Vi ser gärna att denna kontroll skärps/ökas, inte minst ur konsumentperspektivet, så att produkter märkta som honung är äkta vara.

När det gäller vax och vaxhantering, för biodling och vax för impregnering råder flera oklarheter. Enligt Livsmedelverkets provtagning av honung, visade det sig att det antibiotiska preparatet Kloramfenikol, förekom i små mängder. Kloramfenikol är förbjudet inom djurhållning i EU, men används i medicinskt bruk vid bl a behandling av ögonsjukdomar. Den troligaste orsaken till att Kloramfenikol förekommit i honung är att det överförs från vax i kakmellanväggar till honungen. Inblandning av importerat vax, ej avsett för biodling, kan vara orsaken till denna överföring. Även inblandning av paraffin har förekommit i vax för biodling.

Ansvar för provtagning av vax i olika led och verksamheter, faller helt mellan olika myndigheters ansvarsområden. Livsmedelsverket anser inte att vax är livsmedel, osv, varför de inte utför kontrollerna utan att fakturera den som lämnat proverna. Denna situation måste lösas för framtiden, särskilt med ökad import från länder utanför EU.

Som tidigare kortfattat beskrivits ökar de negativt påverkande faktorerna genom samhällsutvecklingen inom andra sektorer. Utsläpp av bekämpningsmedel, kemikalier och hormoner i vatten och i jord med slamprodukter, både från biogasverk och rötslam från reningsverk, är några faktorer. Bina får i sig de farliga substanserna bl a genom sitt vattenintag, ca 50 liter per kupa/år. Även om olika preparat inte är akut giftiga för bin, gör den samlade effekten av att bina "samlar på sig" flera olika restsubstanser i små mängder, att det finns ett påtagligt hot för Sveriges samlade pollineringspool i form av honungsbin.

En annan fråga är de ökande rovdjursskadorna, främst av björn på bisamhällen. Här existerar ingen koordination mellan de statliga institutionerna som agerar i frågan. Länsstyrelserna har individuell beräkning av ersättningsnivåerna. De varierar mellan 0 kronor och belopp omkring

5 000 kronor per kupa mellan olika länsstyrelser. Det kan inte vara avgörande på vilken sida om länsgränsen man har bikuporna, när det gäller viltskadeersättning.

Biodlingen dras utöver detta med ett antal sjukdomsproblem, vilka kontrolleras genom länsstyrelsernas bitillsyningsmän/-kvinnor och en bihälsokonsulent. De har till uppgift att följa upp aktuell lagstiftning och sjukdomsutveckling. Ambitionen är att det ska vara rutinerade, specialutbildade biodlare som bl a ska besiktiga biodlarnas samhällen vid förflyttning mellan olika församlingar i Sverige. Likaså ska denna organisation fungera vid sjukdomsutbrott och som är reglerade i Bisjukdomslagen (SFS 1974:211, ändrad senast 1995:35), Bisjukdomsförordningen (SFS 1974:212, ändrad senast 1998:448)

Ser vi till denna organisation finns mycket stora olikheter i kvalitén hos enskilda bitillsyningsmän/-kvinnor. Här måste krafttag tas för att uppdatera och utbilda all personal, inkl länsstyrelsernas tjänstemän/-kvinnor. Vissa besiktningssuppgifter t ex i samband med utbrott av yngelröta, måste kanske lösas med andra metoder än bitillsyningsmän/-kvinnor, exempelvis med sökhundar. Detta kräver ett eget avsnitt och beskrivning, men vi återkommer gärna med fakta i denna fråga.

Biodlarna kan inte ensamma parera och neutralisera alla negativa yttre påverkansfaktorer i princip utan stöd eller resurser. Sverige erhåller ca 2,7 miljoner kronor till biodlingen från EU och Sverige skjuter till lika mycket. Det ger 5,4 miljoner kronor till all verksamhet inom binaringen i Sverige. Pengarna fördelas av SJV i Nationella honungsprogrammet. Fördelningen sker till forskning, bihälsokonsulenten, honungskvalitet, utbildning, konferenser, internationell verksamhet, marknadsföring, biavel, diverse mindre projekt, etc. Byråkratin omkring dessa små medel är mycket omfattande. Framtagande av projektbeskrivningar, administration och redovisning från SBR och BF, kontroll och revision från SJV, kräver många arbetstimmar. Utöver detta tillkommer en ny tidsplanering från EU för redovisning av projekten, som nyligen beslutats men som inte stämmer med biodlingssäsongen i tid. Räknar man samman alla kostnader som gäller för administration och byråkrati i dessa projekt, resulterar detta i ett minus totalt för projekten.

Hela fördelningsmodellen av EUs stöd genom det Nationella Honungsprogrammet är baserad på förhållanden som fanns 1995. Biodlarna samt Biodlingsföretagarna vill påtala behovet av en uppdaterad och förändrad fördelningsmodell med starkt ökade ekonomiska medel.

Sveriges Lantbruksuniversitet har publicerat en kartläggning över alla de olika fördelningsmodellerna av stöd till biodlingen i EU. (Summary of the National Apiculture Programme (NAP) 2014-2016)

Ekosystemtjänster i framtiden

Producenter i den gröna sektorn är helt beroende av att odlingarna pollineras. Ekosystemtjänsterna från honungsbin räknas hittills som självskrivna - ideella och gratis. Som samhälle behöver vi utvärdera och omvärdera biodlingen i Sverige. Ekosystemtjänsterna måste prioriteras högre och resurser fördelas för utveckling av denna bransch. Jämfört med andra branscher inom den gröna sektorn är fördelningen till svensk biodling försvinnande liten.

Svensk och annan biodling kommer att förändras långsiktigt på grund av förändringar i miljö och klimat. Innevarande år, 2015, har honungsskörd kraftigt reducerats i volym. Det betyder att biodlingsnäringen fått avsevärt mindre intäkter och lönsamheten hos de yrkesverksamma biodlarna är ansträngd. SBR driver ett projekt, www.bikalendern.se, tillsammans med 4 universitet, SMHI, Naturvårdsverket, Naturhistoriska Riksmuseet och Länsstyrelserna om klimatförändringens påverkan på naturen och biodlingen. Projektet har startat 2015 men kommer att vara långsiktigt. Det som tidigare varit regel och rutin för biodlingens villkor kommer att ändras i takt med klimatförändringen. Växter och insekter har längre anpassningstid än den relativt snabba temperaturhöjning som pågår.

Framtida önskvärda scenarier

- En ökad fokusering med särskilda resurser för att motverka och hindra sjukdomsspridning. Registrering av biodlarna, stora som små, är en basal förutsättning för att kunna organisera ett arbete i händelse av ett sjukdomsutbrott eller invasion av en invasiv (utifrån kommande) art. Vid de övningar som genomförts i Sverige i beredskapssyfte mot sjukdomar och invasiva arter, är den gemensamma ståndpunkten efter övningen, från myndigheter och organisationer, att ett nationellt register är fundamentalt i detta sammanhang. Ett initialt arbete finns bland länsstyrelserna. Detta måste utvecklas och utformas tillsammans med branschens organisationer om anslutningen ska bli optimal.
- Forskningen om binas hälsa, sjukdomsutveckling, förebyggande åtgärder, resistens- och avelsforskning måste ges ökade resurser. Ett ramprogram med minskad byråkrati och administration ses som en mycket bättre lösning än nuvarande situation. Andra länder har helt andra fördelningsprinciper av EU-stödet till biodling. Exempelvis utgår kupstöd per bisamhälle till enskilda biodlare i Finland och en del andra länder. Diskussioner med branschen om utformningen av detta ramprogram måste föras. Myndigheter och branschorganisationer kan gemensamt utforma en betydligt effektivare modell, med minskad byråkrati och administration.
- Bitillsynsorganisationen, som idag administreras av länsstyrelserna, behöver genomgå en översyn och eventuell omorganisation eller rekonstruktion. Den fungerar med mycket stor variation vad gäller kvalitet och effektivitet. Mot bakgrund av sjukdomsutvecklingen hos bin, nya oregistrerade biodlare, avsaknad av nationellt register samt ökad import av material, vax och honung, måste en vital bitillsynsorganisation etableras. Även här kan biodlingsbranschen bidra med praktisk erfarenhet till en bra organisation.
- Vilda växter och bär är genom allemansrätten en rättighet för hela befolkningen, men vi måste också kunna behålla denna situation och förbättra densamma. I perspektivet av ovanstående scenarier och de starka förändringar som vi går till mötes måste biodlingen ses som en basal samhällsverksamhet. Det kräver särskilda insatser för att kunna utföra de samhällstjänster som idag i stor utsträckning sker ideellt.

- För det krävs att biodlingen uppvärderas som samhällstjänst och näringsverksamhet. Naturligtvis ska biodlingen fungera på en marknad med försäljning av produkter och skatteplikter. Vi måste ha en biodling spridd över hela Sverige i olika storleksomfattning för att fullgöra vårt samhällsansvar, både i städer och på landsbygden.

Sammanfattning

Enligt beräkningar svarar honungsbin för pollineringen av minst en tredjedel (1/3) av våra livsmedel, varmed värdet för biodlingsnäringen kan anses uppgå till 70 miljarder kronor årligen (omsättningen i livsmedelssektorn beräknat till 221 miljarder kronor).

De yttre förutsättningarna från andra produktionsgrenar inom den gröna sektorn/livsmedelssektorn och samhället har påverkat svensk biodling negativt och ökat belastningen på honungsbin såväl som på vilda pollinatörer.

Producenter i den gröna sektorn är helt beroende av att odlingarna pollineras. Ekosystemtjänsterna från honungsbin räknas hittills som självskrivna - ideella och gratis. Som samhälle behöver vi utvärdera och omvärdera biodlingen i Sverige.

Registrering av biodlarna, stora som små, är en basal förutsättning för att kunna organisera ett arbete i händelse av ett sjukdomsutbrott eller invasion av en invasiv (utifrån kommande) art. Vid de övningar som genomförts i Sverige i beredskapssyfte mot sjukdomar och invasiva arter, är den gemensamma stånpunkten efter övningen, från myndigheter och organisationer, att ett nationellt register är fundamentalt i detta sammanhang.

Forskningen om binas hälsa, sjukdomsutveckling, förebyggande åtgärder, resistens- och avelsforskning bör prioriteras genom en uppdaterad modell för resursfördelning av medel.

En översyn och reorganisation av bitillsynsverksamheten är nödvändig för att erhålla en vital och välutbildad verksamhet.

Biodlingen måste uppvärderas som samhällstjänst och näringsverksamhet. Allmänhetens nytta för vilda bär och frukt, pollineringen i det ekologiska systemet och för näringarna i den gröna sektorn, är beroende av att bin och vilda pollinatörer finns kvar.

Sveriges Biodlares Riksförbund

Biodlingsföretagarna

Honungsringen ek.för.